

MARIN BUNESCU, UN ÎNVĂȚĂTOR ÎN TIMPUL LUI SPIRU HARET

Bogdan TEODORESCU*

Résumé: Marin Bunescu, un instituteur au temps de Spiru Haret

Né à Suhaia dans le département de Teleorman, Marin Bunescu a été presque quarante années (1872-1911) instituteur dans son village natal. Grandit par le pouvoir de l'étude et des livres, à un nouveau pouvoir il se senti obligé à le partager avec le monde d'où vient. L'élévation du village par la culture c'était la condition essentielle pour lui assurer la prospérité et la participation à la vie publique, croyait Marin Bunescu.

Préoccupé permanent par l'amélioration de l'acte didactique, il a écrit des manuels scolaires, il a publié des revues pédagogiques, il a développé des activités spéciales avec un contenu patriotique et se distinguait dans la gestion et l'administration de l'école.

Mots-clef: le village, la réforme, l'enseignement, l'alphabétisation, l'abécédaire.

Viața publică românească a fost puternic marcată în anii primului interbelic (1878-1916) de două probleme care își vor găsi soluția abia după Primul Război Mondial: chestiunea agrară, care comporta o nouă reformă a proprietății rurale în favoarea țăranimii lipsite de pământ sau cu pământ puțin și care ar fi dat un nou conținut dreptului la instrucție deja obținut și reprezentării politice a lumii satului și chestiunea națională a cărei rezolvare era doar unirea într-un singur stat și în marginile aceleiași țări a tuturor românilor.

Refuzul vehement al clasei conducătoare de a accepta un nou transfer de proprietate, după cel efectuat în vremea lui A.I.I. Cuza a deplasat accentele de la cauză la efecte și a dezvoltat în acei ani o largă dezbateră, centrată în general pe rolul școlii, cu deosebire al celei rurale în modernizarea societății. Rezultatul a peste 20 de ani de înfruntare politică (1881-1901) a fost o nouă reformă a învățământului, având drept obiectiv ridicarea sa la standarde calitativ superioare, atât în planul organizării, cât și al structurii și conținuturilor.

Era pasul obligatoriu necesar, după ce la 1864 fusese legiferată, între primele țări din Europa, obligativitatea, egalitatea și gratuitatea școlii primare. Nu a fost deci deloc întâmplător că acestui domeniu, fundamental pentru devenirea României, i-au consacrat energia și competența lor câteva dintre cele mai mari personalități ale acestei epoci.

* Profesor dr., Secretar General al Societății de Științe Istorice din România.

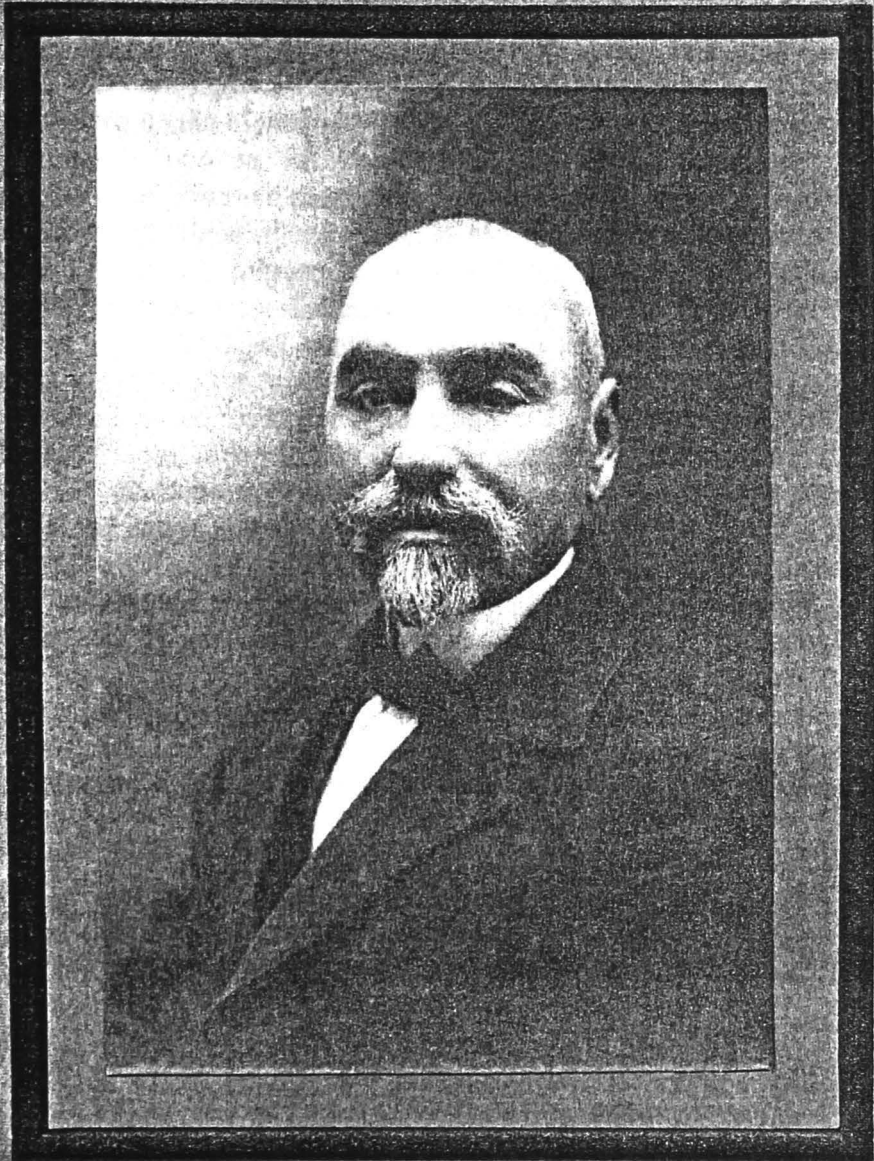
În fruntea celor douăzeci de ministere ale Instrucțiunii care s-au succedat de la 1880 până la Primul Război Mondial, s-au aflat astfel politicieni de vârf, de mare autoritate în epocă, ulterior lideri de partid, precum liberalii P.S. Aurelian (1882-1885), Dimitrie A. Sturdza (1885-1888), între altele promotorul lui Spiru Haret în structurile de conducere ale școlii și conservatorii Titu Maiorescu (1888-1889, 1890-1891), Theodor Rosetti (1889-1890) și Take Ionescu (1891-1895, 1899-1900), dar și importanți oameni de cultură precum filosoful Vasile Conta (1880-1881) care a propus un prim proiect de reformă a școlii, istoricul V. Alexandrescu-Urechia (1881-1882) sau chimistul Petru Poni (1891, 1896-1896), și, în fine Spiru Haret, matematician cu o teză de doctorat la Paris în 1878, sociolog, profesor universitar la București și membru al Academiei Române, cea mai importantă figură a școlii noastre din toate timpurile, care a parcurs în acești ani un lung cursus honorum ilustrat cu funcții precum acelea de membru al Consiliului Permanent al Instrucțiunii între 1881-1882, inspector general al Școlilor (1884), secretar general între 1884-1888, înainte de a ajunge ministru, opt ani în trei mandate discontinue (1897-1899, 1901-1904 și 1908-1910).¹

Cele mai importante momente ale noii reforme s-au concretizat mai întâi în „Legea asupra învățământului primar și primar-normal”, numită după inițiatorul ei „Legea Take Ionescu”, dezbătută, promulgată și intrată în vigoare în cursul anului 1893. Devenind ministru al Instrucțiunii, Petru Poni, unul dintre cei mai viguroși critici ai predecesorului său, a inițiat un nou proiect legislativ, destinat aceluiași subiect, acceptat în 1896. Întoarcerea la putere a conservatorilor și implicit a lui Take Ionescu, în aprilie 1899, a readus în atenție legea votată în urmă cu șase ani. În fine, aflat pentru a doua oară în guvern, Spiru Haret a impus unele amendamente vechiului proiect liberal, promulgat de suveran la 9 iulie 1901. Se pune astfel capăt unei lupte parlamentare de aproape două decenii, declanșată de Vasile Conta și încheiată acum, parte a marii reforme a lui Spiru Haret. Astfel, deci, în primii ani ai celui de-al XX-lea secol, școala românească de toate gradele (primar, secundar, superior) câștiga înfățișarea sa clasică, toate modificările ulterioare ne mai putând-o schimba.²

Dacă în mod firesc, marile sinteze de istorie națională se opresc asupra „generalilor” luptei pentru modernizarea societății, implicit și a școlii, e momentul să ne aplecăm, după atâta vreme și asupra celor care și-au servit timpurile și țara ca simpli soldați într-o mare armată. Valorile în care au crezut, modul în care și-au însușit o misiune și felul în care au dus-o la capăt nu fără mari sacrificii, îi fac la fel de importanți ca și cei care i-au condus. Despre unul dintre ei va fi vorba și în rândurile care urmează.

¹ I. Scurtu, I. Alexandrescu, I. Bulei, I. Mamina, *Enciclopedia de istorie a României*, București, Editura Meronia, 2001, p. 126-128.

² *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, vol. I, 1984; pentru „Legea Tache Ionescu”, p. 321-324; pentru „Dezbaterile unei noi legi a învățământului”, p. 369-371.

A. Popescu
FOTOGRAF
C. MAGURELI - CALIMANESTI.

Marin Bunescu (1852-1930) învățător pensionar, în toamna 1920

La vârsta la care începi să înțelegi cine ești și care ți-au fost antecesorii, am descoperit în biblioteca familiei o fotografie și o statueta de bronz. Erau două chipuri asemănătoare, prin expresia energetică și hotărâtă care le domina înfățișarea, și implicit personalitatea.

Bărbatul cu mustăți mari, întoarse la capete, nas acvilin și ochii mari, purta redingotă și era îmbrăcat cu o cămașă cu gulerul răsfrânt la gât, și papion. Pe soclul bustului am descoperit numele lui Spiru Haret, iar pe două laturi pe autorul sculpturii, nimeni altul decât Fritz Storck, din marea familie de artiști români de origine germană, care realizase lucrarea la București, în anul 1904. Din fotografie mă privea un bărbat cu fruntea înaltă, pe ale cărei margini abia se zăreau șuvițe de păr cărunt, cu ochii adânciți în orbite, dar vii și pătrunzători, cu mustăți ample care aproape atingeau baza maxilarului, cu un barbișon bogat, îmbrăcat în haine de ceremonie, cu o cămașă albă, guler înalt și cu nelipsitul papion. E într-un moment de repaus, de liniște interioară, dar se simte sub înfățișarea sa calmă și blândă pulsivitatea unui temperament puternic și a unei voințe neînfrântă. Omul se afla în amurgul vieții, dar surâsul abia mijit în colțul gurii arată un drum dus cu bine la capăt, măsurat de multe dificultăți, dar și de satisfacția succesului. Data de pe verso, noiembrie 1920, ni-l arată la 68 de ani (se născuse probabil în 1852), pe care îi poartă cu distincție și forță. Este un învățător pensionar, pe atunci membru marcant al Partidului Țărănesc, pe numele său Marin Bunescu, cu totul întâmplător străbunicul matern al celui care scrie.³

Ce legătură s-a statomicit între cele două obiecte? Astfel spus, cum a ajuns bustul de birou al lui Spiru Haret în posesia lui Marin Bunescu este o poveste lungă și întortocheată din care vom prezenta acum doar esențialul. În vremea războaielor din 1907, când a fost pus într-o situație complicată în satul în care era institutor, la Suhaia, acesta din urmă a cerut protecția ministrului care l-a chemat la București, i-a încredințat temporar un post în capitala de județ, la Turnu Măgurele (Teleorman) și la plecare i-a dăruit în semn de mare prețuire statueta sculptată în bronz care îl reprezenta și pe care nu o atribuia decât unor oameni excepționali, în situații pe măsură. Spiru Haret aflase de el cu mai mulți ani în urmă, când atacat din toate părțile pentru convingerile sale social-democrate, ministrul ordonase o inspecție și trimisese la școala unde era învățător pe cel mai exigent dintre slujbașii săi, cu dispoziția fermă de a-l îndepărta din învățământ. După o săptămână întreagă, urmărindu-l atent pretutindeni, la catedră, dar și în comunitate și familie, inspectorul a redactat un proces verbal de constatare absolut elogios, pe care șeful

³ Marin Bunescu a lăsat la moarte o arhivă din ale cărei acte și documente s-a alcătuit și lucrarea de față. Fotografia sa a fost multă vreme înrămată și expusă, apoi așezată într-un dosar printre hârtiile sale. Din nefericire, o parte importantă a acestui tezaur de familie s-a risipit, iar ceea ce s-a păstrat nu a fost niciodată inventariat, clasificat și numerotat. Bustul lui Spiru Haret a trecut de la străbunicul meu la bunicii mei, care l-au păstrat pe biroul de lucru al familiei, și de acolo, la autorul acestor rânduri, care l-a considerat întotdeauna cea mai prețioasă moștenire de la antecesorii săi. În fine, orice referire la această arhivă va fi însoțită doar de numele autorului și al documentului; în situația în care va fi vorba de un text cu mai multe pagini vom marca și numărul.

său și l-a însușit cu toate concluziile sale. Actul, aflat în posesia familiei, și văzut de autor în urmă cu mai mulți ani, nu a mai putut fi găsit la data redactării acestui text. Atunci când l-a întâlnit pe marele om al școlii, deci în 1907, Marin Bunescu împlinise 54 de ani și se afla aproape de sfârșitul carierei didactice, iar viața sa de până atunci cunoscuse multe împliniri, dar și destule momente de răscruce.⁴

Pentru a o lua de la început, vom spune că se născuse la o dată greu de precizat, dar în tradiția familiei plasată pe la 1852, într-o familie de țărani săraci, dintr-un sat din sudul țării. Suhaia, căci despre această așezare teleormăneană este vorba (unită cu Fântânele în mai multe rânduri după 1870), se găsea pe atunci, ca și astăzi, la o distanță de 12 kilometri de Zimnicea și la 41 kilometri de Turnu-Măgurele, capitala județului Teleorman. Așezată pe coasta și culmea unui deal, pe țărmul de nord-est al lacului cu același nume, oferă prin apropierea de Dunăre și implicit de țărmul bulgăresc al fluviului, o privire largă atât asupra Șistovului vecin, cât și asupra Nicopolei mai depărtate.⁵ Fâșia pe care se găsea satul fusese călugărească și „se ținea de mănăstirea Clocociov din Olt”. La 1864, după reforma agrară a lui Al. I. Cuza, deși pământul nu a fost îndestulător, au rezultat totuși 107 frunțași, 181 mijlocași și 56 pâlmași, la care s-au adăugat doi preoți și 7 meseriași cu 363 de locuri de casă și 1508 pogoane loc de muncă.⁶ Școala în care a făcut cursurile primare și Marin Bunescu funcționa de la 7 decembrie 1841, pe atunci cu

⁴ În tumultul evenimentelor din 1907, Marin Bunescu a ținut un jurnal într-un carnet de mici dimensiuni. Credea că va putea urmări evenimentele de acasă, de la Suhaia, și în 10 martie 1907 începea prin a povesti ce s-a întâmplat în sat cu o seară înainte. Îngrijorat, dar stăpân pe sine, el a caligrafiat cu grijă patru-cinci pagini cu cerneală neagră, la biroul său. De a doua zi, când se precipită evenimentele, însemnările sale sunt scurte, asemenea unui reportaj de front, scrise probabil pe genunchi, cu un creion nu întotdeauna bine ascuțit. Foarte probabil își părăsise locuința împreună cu soția și copiii, stând ascuns undeva. După toate câte le făcuse și încă mai avea să le facă pentru consătenii săi, primise și marea dovadă a recunoștinței lor. Învățătorul satului, care trăise printre ei de o viață întreagă, dintr-un salariu de bugetar, era considerat acum un om care se chivernisise, deci și avutul său trebuia distrus cu cine știe ce consecințe pentru el și familia sa. La 14 martie 1907 primea ziarul „Dimineața”, de unde a aflat de căderea guvernului conservator și venirea la putere a liberalilor. Între noii veniți se afla și prietenul său V.G. Morțun, care probabil a fost înștiințat de situația în care se afla aproape imediat. Suntem de acum în 15 martie 1907 când la Suhaia sosea o telegramă de la noul ministru al Instrucțiunii, care îi cerea să se prezinte la București în 24 de ore. Întâlnirea cu Spiru Haret a avut loc la orele 16:30, a doua zi, deci pe 16 martie Marin Bunescu primind însărcinarea de subvizor școlar în județul Teleorman. Pe 18 martie 1907 era la post la Turnu Măgurele, unde va rămâne doar o săptămână, opoziția autorităților locale sfârșind prin a-l îndepărta. Pe 25 martie 1907 se întorcea la Suhaia și se ocupa, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, de problemele urgente ale școlii. În partea a doua a acestui articol ne vom ocupa pe larg de aceste însemnări redactate sub presiunea evenimentelor, la capătul cărora, amenințat acum, la sfârșitul lui martie și începutul lui aprilie 1907, de oficialitățile care organizaseră represiunea, Marin Bunescu se gândea serios că va împărtăși soarta suhăienilor săi aflați în detenție. Arhiva M. Bunescu, *Jurnalul din 1907, (10 martie-10 aprilie 1907)*, p. 24-30.

⁵ În ultimii ani ai vieții, Marin Bunescu a elaborat o monografie a satului Suhaia, care cuprinde un scurt istoric, date despre populație, habitat, școală, biserică, marca proprietate, mijloacele de muncă și puterea economică a locuitorilor etc. Vom cita în continuare Arhiva M. Bunescu, *Monografia Suhaia*, p. 1-2.

⁶ *Ibidem*.

25 de copii, primul învățător fiind un anume Stan Chirilă, în slujbă vreme de cinci ani.⁷ Nu s-au păstrat acte de studii, așa că tot ce știm despre anii de formare ai viitorului dascăl din Suhaia, este că a absolvit în 1872,⁸ Școala Normală Carol I, la București, unde din lipsa mijloacelor materiale se înscrieseră după un lung drum parcurs pe jos din comuna natală până în capitala țării, și obligatoriul examen de admitere. Este de bănuț, pentru că durata cursurilor era de trei ani, dintre care doi studii teoretice și al treilea practică pedagogică, iar candidații trebuiau să aibă cel puțin 16 ani, că Marin Bunescu a ajuns aici în 1869, probabil la 17 ani. Știm că toți elevii provenind mai cu seamă din județele limitrofe capitalei erau interni, primeau burse din partea statului și gratuit haine și rechizite. La sfârșit erau însă obligați să rămână pe locurile unde fuseseră repartizați vreme de 6 ani.⁹

Când a sosit la Suhaia ca învățător, Marin Bunescu a găsit aici o școală care beneficia de un local propriu, „ridicat din pământ bătut și acoperit cu fier”, a cărui construcție se încheiase chiar cu un an înainte.¹⁰ La acea dată, în anul 1872, cursurile erau urmate de 75 din cei 171 de copii de vârstă școlară ai satului, (cu un procent de alfabetizare de 55%), toți fiind în grija unui singur dascăl, evident, proaspătul absolvent al Școlii Normale bucureștene.¹¹ La venirea sa la post,¹² elevii învățau după un orar în care intrau scrisul cititul,¹³ instrucția creștină, noțiuni de calcul cu numere întregi și fracții și reguli memorate pe de rost. În 1905, când a scris monografia școlii, nu și-a mai adus aminte însă de titlul niciunui manual folosit în anii '70, înainte ca el să ajungă în comuna natală.¹⁴

Pentru a înțelege mai bine ce s-a întâmplat în învățământul primar românesc pe durata celor aproape 40 de ani, cât Marin Bunescu a făcut parte din sistem, îi vom împărți în două mari perioade: cea dintâi, din 1872 până în 1893 (la „Legea Take Ionescu”), pe care o vom numi generic pre-haretiană, iar cea de-a doua, din 1893 până în 1911, cum altfel decât haretiană, acești ani coincidând în termeni generali cu cele trei mandate ministeriale ale marelui om al școlii. De altfel, în acest răstimp, cei doi s-au întâlnit în 1907 și ultima oară în 1912, la inaugurarea

⁷ M. Bunescu, *Monografia (istoricul) școlii din comuna Suhaia*, Alexandria, Tipografia A. N. Vasilescu., 1906, p. 1.

⁸ Arhiva M. Bunescu, *Fișă biografică*, redactată probabil după pensionarea sa în 1911.

⁹ N. Adăniloae, *Istoria învățământului primar (1859-1918)*, București, Editura CrisBook Universal, p. 107-108.

¹⁰ M. Bunescu, *Monografia școlii*, p. 7.

¹¹ Tabel statistic cu copiii de vârstă școlară, elevii și absolvenții înregistrați între 1867-1880, *Ibidem*, p. 6.

¹² Instalarea lui Marin Bunescu la școala primară din Suhaia este controversată cronologic. Într-un tablou cu toți învățătorii care au funcționat aici de la înființare până la 1 septembrie 1905, el apare la poziția a opta, încadrat la 1 septembrie 1872, *ibidem*, p. 12. Din altă sursă, Înalta Curte de Conturi, atestă însă prezența sa la Suhaia de la 1 aprilie 1873, de la această dată urmând a fi retribuit lunar, Arhiva M. Bunescu, *Certificat al Înaltei Curți de Conturi*, emis în urma unei cereri din 22 iulie 1910. Actul este adăugat unui material publicistic, intitulat „Valoarea muncii intelectuale”, datat 9 februarie 1911.

¹³ *Ibidem*, p. 8-9.

¹⁴ *Ibidem*, p. 9.

unei școli din comuna Ulmeni (județul Teleorman), când Marin Bunescu a citit un discurs foarte elogios la adresa fostului ministru al Instrucțiunii, prezent și el la manifestare. Este de remarcat că la acea dată Marin Bunescu era pensionar de un an de zile, iar Spiru Haret nu mai avea de trăit decât câteva luni (a decedat în luna decembrie a aceluiași an).¹⁵

Referindu-ne deci la primii 20 de ani, să remarcăm pentru început că modul în care a fost reglementată activitatea școlii în perioada care separă prima Lege a Instrucțiunii Publice (1864) de „Legea Take Ionescu”, cel puțin în ce privește numărul de clase al școlii primare era dominat de o anumită indecizie. Astfel, până în 1863, școala rurală a avut patru clase, apoi șase, surplusul fiind destinat pregătirii elevilor pentru viața câmpenească. În 1891 s-a renunțat la ultima clasă și au rămas astfel doar cinci.¹⁶

O programă de la 1878 se întemeia la clasa I-a pe limba română, religie, aritmetică, și caligrafie, discipline care compuneau orarul și în clasa a II-a. În clasa a III-a, păstrându-se cele mai sus numite, se adăugau istoria națională, cu câteva biografii de personalități și geografia județului, completată în clasa a IV-a cu geografia României și alte biografii de la Ștefan cel Mare la Tudor Vladimirescu. Desenul linear era o altă nouă materie de studiu. În clasa a V-a și a VI-a, programa la limba română le solicita elevilor să alcătuiască petiții, contracte, învoielii sau epistole, iar celorlalte obiecte mai sus studiate li se adăugau noțiunile de agricultură și horticultură, noțiuni de economie și creșterea vitelor, igienă și medicină, unelte, construcții și activități practice. La ambele ultime clase se făceau exerciții militare și așa cum se va vedea și în această privință, Marin Bunescu era un antemergător. În fine, după 1891, prima materie era considerată citirea, urmată de scriere, aritmetică, exerciții corporale, cât și jocuri; istoria și geografia, precum și desenul se adăugau într-a doua, micile compoziții și caligrafia în clasa a III-a, gramatica în clasa a IV-a, geometria și geografia generală în clasa a V-a.¹⁷

Un regulament de ordine și disciplină pentru școlile rurale de ambele sexe a fost introdus în 1880, stabilind durata cursurilor de la 15 septembrie la 30 iunie. Regulile de conduită pentru elevi erau foarte stricte: să se ridice în picioare la intrarea învățătorului sau a altor persoane de considerație, să asculte pe învățător, să nu-l vorbească de rău, să nu mintă, să nu scrie pe mese sau pe pereți, să nu înjure, să nu se certe niciodată cu colegii, să nu fure, să restituie păgubașilor obiectele pierdute. Pedepsele degradante erau cu desăvârșire interzise.¹⁸ Învățătorilor li se cerea în schimb punctualitate și corectitudine exemplară. Clasele se împart de regulă în diviziuni, ordinea fiind inversă interesului pentru învățatură, cei slabi și începătorii – în față, ceilalți în spate.¹⁹ Doamnele și domnișoarele învățătoare erau

¹⁵ Arhiva M. Bunescu, „Cuvântare ce avea a se rosti cu ocazia inaugurării localului școlii din Ulmeni, județul Teleorman, august 1912, în prezența lui Spiru Haret”.

¹⁶ N. Adăniloae, *Istoria învățământului primar (1859-1918)*, p. 150-153.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 153-155.

¹⁹ *Ibidem*, p. 156-158.

obligate să se îmbrace cu mare sobrietate, cu fuste foarte lungi și pălărie pe cap. După 1880, portul costumului popular la catedră a devenit obligatoriu.²⁰ Este clar deci că nu oricine putea exercita această profesie, fiind necesar un nivel înalt de competență și de integritate morală, greu de atins în acele vremuri, în care o mare parte a învățătorilor nu era calificată.

În primii săi ani de învățământ, Marin Bunescu a folosit în școală cărțile lui Ion Creangă, călduros recomandate de Titu Maiorescu pe când era ministru.²¹ De asemenea învățătorul din Suhaia își mai amintește și de manualele lui Petre Dulfu și Simion Mehedinți, dar acestea nu puteau fi printre cele utilizate atunci, având în vedere datele de naștere ale autorilor.²²

Încă din această vreme Marin Bunescu va da curs câtorva oportunități imediate. Introducerea disciplinei „Geografia județului Teleorman”, l-a determinat să alcătuiască un prim manual cu acest subiect, împreună cu doi colegi și spre 1879 să redacteze chiar un abecedar, din care s-au păstrat două exemplare și despre care putem afirma fără exagerare că este cea mai de preț realizare a sa din epoca începuturilor didactice. Repartizată în 58 de segmente, lucrarea este desăvârșit redactată într-o caligrafie de mare frumusețe și noblețe. Literale ușor aplecate spre dreapta sunt construite cu o mare îndemânare și trădează un caracter puternic și-o neobosită dorință de perfecțiune. Am putea spune fără să exagerăm că aici Marin Bunescu își dă întreaga măsură de pedagog și de om dedicat mai binelui obștesc.

Într-o precuvântare, autorul își explică metoda „*a ajuta... pe copii în descoperirea elementelor limbii (vorbite), după un început cu totul elementar și a forma un semn convențional și propriu pentru fiecare sunet (pentru limba scrisă), mi se pare cu mult mai natural ca a-i da vorbe întregi și a-i pretinde să le analizeze sau a-i da semnul unui sunet de-a gata și a-l obliga să îl recunoască*”. Altfel spus, învățătorul socotește că sunetele vorbite și semnele lor grafice trebuie să însușească concomitent, abia ulterior ar urma a compune cu ele cuvinte, apoi propoziții și fraze. Deloc întâmplător un capitol pregătit este consacrat formelor geometrice recognoscibile în înfățișarea literelor, dreapta culcată, în picioare, aplecată la dreapta sau stânga, crucea făcută din mai multe drepte, liniile, cercurile, cercurile turtite la dreapta, la stânga, sau culcate etc.

Partea întâi este intitulată „*Descoperirea sunetelor*” și acolo vocalele „i”, „o” și „u” sunt marcate cu semnele grafice corespunzătoare, asociate cu consoanele „n” și „c”, cu care se construiesc și primele cuvinte: „nuc”, „cui”, „cuc”, apoi și primele asocieri: „un nuc”, „un cui”, „un cuc”. Pe măsură ce literele se adună, se diversifică și posibilitatea de a le înțelege, pasul următor fiind propozițiile simple. Astfel când se ajunge la „ș” și se trec în revistă câteva cuvinte precum „șes”, „soim”, „naș”, „șorț”, „moș”, dedesubt apar „Sus pe deal văd un șoim”; „Pe șes văd un șir de cai”; „Un moș cu șorț” etc.

²⁰ *Ibidem*, p. 158-159.

²¹ *Ibidem*, p. 128.

²² Petre Dulfu, profesor la Școala Normală, era născut în 1856, iar Simion Mehedinți în 1869 și nu puteau scrie și publica manuale decât după 1880, respectiv 1890, M. Bunescu, *Monografia școlii*, p. 9.

S i

I i

Sulie. Son. Tarcu Salomita

(rep. cu l. de lipis)

Son are un toc nou. În sat e un urs. Tarcu nu scrie
 bine; el e lenes. Tlincea e o falsă e o foarte ascultătoare și bună? -
 Inul crește pe câmp. Tama e o plantă miroșitoare. Steul
 e o haină românească. La cartea de jos. Leta un car cu fier.
 Salomita este numele unei ape curgătoare.

T t

T t

Tudor. Tiberiu. Tarciniu T

(rep. lipis)

Teodor și Tarcu se joacă în grădina; Tase, un băiețel ne-
 bunăla îi vede și începe să averti cu pietre în ei: Teodor
 fu lovit în cap și sângerele începu să îi curgă. - Tase

După secvența 21 consacrată literei „v”, este rândul lui „d” și „f”, al diftongilor și al asocierilor de consoane cu vocale repetitive, în diverse cuvinte precum „ce”, „ci”, „ge”, „gi”.

Interpunctuația (virgula, punctul, punctul și virgula, două puncte, semnele citării și apostroful) alcătuiesc conținutul secvențelor 34 și 35 care se încheie cu un dialog amuzant, dar scrâșnit între două patrupede aflate într-o rivalitate perpetuă: „M-a mușcat de picior”, zice pisica. „M-a zgâriat”, spune câinele. Mica poveste are și o morală, cele două animale care se părăsc reciproc sunt mustrate de stăpân, care le cere să trăiască în pace, altfel le va măsura spinarea cu bastonul. Nu sunt uitate „întrebătoarea” (semnul întrebării), „semnul chemării” (al exclamării) și „punctele gândirii” (punctele de suspensie).

Cu secvența 37 ne aflăm pe teritoriul literelor mari, „I” cu Ion, Iulia, Iancu și Ialomița, și „T” cu Tudor, Tiberiu și Targilio (ultimele două cu nume din repertoriul istoriei romane, un împărat și un rege). De acum până la capăt, elevilor nu li se mai prezintă cuvinte sau propoziții, ci mici texte care furnizează informații și care de regulă îndeamnă la reflecție. Iată ce se poate citi la litera „V”: „Viespile înțepă când sunt supărate. Vierul (paznicul unei vii) este un om bătrân. Vedeți ce ploaie vine? Veniți să mergem la un adăpost! Vinul îmbată.” În patru rânduri câteva sfaturi bune o viață: Nu zgândăriți viespile, feriți-vă de ploaie atunci când ea vine, nu vă îmbătați și fiți paznici de vie doar la bătrânețe.

Marin Bunescu trece foarte repede și examenul mai dificil al literelor „w”, „x”, și, respectiv „y”, unde alege cuvintele. „Wied”, „Xenofonte”, „Yucatan” și „New York”. Din text aflăm că „Weimar” este numele unui oraș (german), dar de care învățătorul avea cunoștință, „Wied” este numele unui principat (tot german) de care sigur știa, pentru că de acolo venise Elisabeta, soția domnitorului Carol I. Xenofonte a fost un învățat din vechime (scriitor și om politic grec din secolele V-IV î.Hr.), Yucatan este un spațiu unde a înflorit civilizația Maya, iar New York numele unui oraș. La 1879, Marin Bunescu nu avea de unde să știe că cel dintâi născut al său Aurelian-Aurel, avea să trăiască acolo aproape toată viața.

Orice manual care se respectă se încheie cu o recapitulare și aici apar acum împreună și în totalitatea lor literele mici și mari, de mână și de tipar, semnele de punctuație și cifrele de la 1 la 9. Să mai spunem că pentru a face atractivă lectura (în arhiva noastră s-au păstrat doar două exemplare ale abecedarului, posibil însă să fi fost mai multe), destule secvențe sunt însoțite de vignete lămuritoare.

Valoarea excepțională a acestui manual se datorează unui învățator încă tânăr, (în 1879 avea 27 de ani) și oricum aflat la începutul carierei. Aceasta nu îl împiedică să se comporte ca un profesionist matur, care stăpânește bine o metodă, pe baza căreia elaborează pas cu pas un proiect reușit. Gândul său întreg despre cum ar fi trebuit să arate abecedarul nu ne este cunoscut, dar știm că intenționa să-i adauge și o carte de citire. Pasiunea sa neobosită nu este egalată decât de conștiința că este pe drumul cel bun, singurul pe care poate merge. Am descoperit în paginile abecedarului calități rar întâlnite astăzi, după 130 de ani de reforme și experimente: simplitatea și accesibilitatea discursului, plăcerea de a instrui fără aroganța

atotștiutorului, finalitatea bine gândită lipsită de ostentație, dirijată spre temeuri de înaltă reflecție etică, iar totul ca un îndemn perpetuu la joacă, o instrucție din care subiecții se descoperă pe sine și lumea în care trăiesc aparent fără niciun efort, contaminați de vraja unui magician neîntrecut.²³

Dacă acestea erau disciplinele de studiu și manualele timpului, căroră Marin Bunescu le adăuga pe ale sale, să cercetăm puțin și baza materială a școlii. Numărând băncile din instituția de învățământ, acolo unde era director în primii ani ai secolului XX, Marin Bunescu găsea doar 41, din care numai 18 pupitre pentru elevi. E lesne de înțeles că în urmă cu 30 de ani această zestre fusese cu mult mai săracă, cei 70 de elevi școlarizați anual, înghesuindu-se într-o singură clasă, în condiții destul de inconfortabile,²⁴ dascălul se ajuta doar cu o cutie de lemn cu nisip, lungă de 2-3 metri și îngustă de 20 centimetri, unde se învăța scrierea, și cu mai multe table cu litere, tipărite, combinate în silabe, precum „ba”, „bă” sau „bi”, care reprezentau întreg materialul didactic oferit de stat de 18 ani.²⁵

Marin Bunescu fusese singurul învățător al școlii de băieți, după care odată cu mărirea numărului de copii i s-a adăugat un coleg, Ștefan Cernăianu, venit dintr-o comună vecină, absolvent al Școlii Normale din Târgu-Jiu.²⁶

Până la 1879, școala a fost mixtă, după care fetele s-au separat,²⁷ având o învățătoare – Cleopatra Bunescu,²⁸ nimeni alta decât soția lui Marin, absolventă a Școlii Regale de la Berlin, în 1881, an în care cei doi s-au căsătorit.²⁹ Cum se vor fi

²³ S-au păstrat două manuscrise, unul cu foaie de titlu și numele autorului, celălalt, probabil cioma, doar cu anul redactării pe copertă, 1879, Arhiva M. Bunescu, Manuscrisele „Abecedar” și „1879”.

²⁴ M. Bunescu, *Monografia școlii...*, p. 8.

²⁵ *Ibidem*, p. 6.

²⁶ *Ibidem*, p. 5.

²⁷ *Ibidem*, p. 4.

²⁸ Potrivit tabelului nr. 1 din *Monografia școlii...*, p. 12, Cleopatra Bunescu a funcționat la Școala Primară Mixtă din Suhaia, din octombrie 1893 până la pensionare. Este însă cert că venise în Suhaia în chiar anul încheierii cursurilor pentru învățători de la Berlin (1881) și că pentru 12 ani i se încredinșase Școala primară de fete.

²⁹ Mai tânără cu câțiva ani decât M. Bunescu, se născuse la 1860, și era sora lui Anghel Demetrescu, un intelectual de vârf de la sfârșitul secolului al XIX-lea, astăzi păstrat în memoria publică doar pentru că a fost unul dintre cei care au contestat în epocă marea valoare a operei eminesciene. Proveneau amândoi dintr-o familie de mijloc din Alexandria, județul Teleorman, tatăl fiind boiangiu (vopsitor de textile), mama era însă sora unui medic renumit, ulterior profesor la Facultatea de Medicină din București. Dorința de studiu venea deci de la antecesori, fratele mai mare Anghel absolvise Facultatea de Litere din București și beneficiase ulterior de o bursă de studii la Berlin (1877-1881), unde îl însoțise și Cleopatra. Aceasta a urmat aici, cursurile Școlii Regale pentru învățătoare. Din acel timp s-a păstrat o fotografie-portret, de relativ mari dimensiuni, care o înfățișa la 18 ani. Pentru eternitate ne privește dintre ramele aurite o tânără fermecătoare, cu o desăvârșită armonie între chip și suflet, gata să accepte toate provocările vieții, dar să se și bucure de întreaga ei frumusețe. Cleopatra Bunescu avea să se stingă la numai 59 de ani, în 1919, și moartea ei urmată de sfârșitul neașteptat al celor doi băieți mai mici ai familiei, August și Horia, secerăți de flagelul necruțător al gripei spaniole, avea să îl ducă pe Marin Bunescu, altfel atât de puternic, la un pas de sinucidere. Cariera științifică a lui Anghel Demetrescu a continuat în țară unde deși nu a ajuns niciodată în mediul universitar (a fost mulți ani profesor la Colegiul „Sf. Sava” din București), a devenit membru corespondent al Academiei Române în 1902. În politică s-a remarcat în Partidul Conservator. A murit în 1903 la Karlsbad (Karlovy Vary). (Vezi și *Dicționarul literaturii romane de*

cunoscut și mai cu seamă cum s-a acomodat proaspăta absolventă cu viața dintr-o modestă așezare teleormăneană, este încă o taină, dar ceea ce este cert e că între cei doi a existat o puternică legătură afectivă, consolidată prin practicarea aceleiași profesii, prin dragostea pentru copii, dar nu în ultimul rând și prin multele privațiuni pe care le-au depășit împreună, datorită convingerilor politice și înaltei exigențe a lui Marin Bunescu.

Marea problemă a sa în cei 42 de ani „de dascălie” fost să instruiască și să educe un număr cât mai mare de copii ai satului. După o statistică din 1878, în județul Teleorman, 2/3 din copiii de vârstă școlară erau lipsiți de lumina cărții, iar totalul elevilor din ciclul primar rural nu depășea 496,³⁰ între care 97 la Suhaia.³¹ Un deceniu mai târziu, cu toate progresele înregistrate, procentul național de copii la cursuri nu era mai mare de 24,38% provenind din 40,22% băieți și 8,54% fete, ceea ce conduce la un total de peste 75% analfabeți. Cifra neșcolarizaților era foarte mare, dar trebuie făcută observația că școala nu intrase în tradiție, că nu trecuseră decât cincisprezece-douăzeci de ani de la reforma lui Cuza și că mai cu seamă la sat motive economice și sociale foarte puternice îi îndemneau pe părinți mai degrabă să-și rețină copiii acasă decât să-i trimită la cursuri.

Reîntorcându-ne la Suhaia, prezentăm mai jos un tabel alcătuit, cu scrupulozitatea care îl caracteriza, de Marin Bunescu în care sunt înfățișați zece din cei douăzeci de ani care separă 1873 de 1893, semnificativi în perspectiva principalelor variabile ale absorbției școlare.³²

Anul	Populația școlară	Elevi
1872	171	73
1873	174	82
1878	193	97
1879	192	101
1882	241	111
1883	240	103
1886	237	94
1889	266	104
1891	280	128
1892	280	129
1893	287	162

la origini până la 1900, București Editura Academiei R.S.R., 1979, p. 271-272). Casa lui Anghel Demetrescu, construită în anii 1899-1900, pe Bulevardul Carol la nr. 55, spre intersecția cu Calea Moșilor, în București, este încă în picioare și a fost declarată monument istoric. Locuită mai mult de fiica sa Cordelia, care a fost soția lui Gheorghe Tașcă (1875-1951), profesor de economie la Academia Comercială, a aparținut ulterior soțului celei mai mari dintre fetele lor, Eugen Filotti, care a făcut o mare carieră în diplomatie, fiind între 1936-1947 ministru în mai multe capitule europene (vezi și Andrei Pippidi, *Casa lui Anghel Demetrescu*, în „Dilema Veche”, București, anul V, nr. 249, din 20-26 noiembrie 2008, p. 8).

³⁰ N. Adăniloae, *Istoria...*, p. 189.

³¹ M. Bunescu, *Monografia școlii...*, p. 5.

³² *Ibidem*.

Remarcăm de la început că avem de-a face cu cifrele totale ale elevilor și că nu știm exact câți dintre aceștia erau în clasele de la început ale ciclului primar și câți în clasele finale, când este știut că de regulă un număr relativ mic dintre cei de la cursuri le absolveau integral. De asemenea nu știm până în 1879, când învățământul rural a fost demixtat, câți dintre aceștia erau băieți și câte fete. Totuși câteva constatări se impun încă de la prima vedere.

1. În primii ani ai boom-ului demografic din lumea satului de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, numărul copiilor, potențial elevi, a crescut de 1,6 ori, în vreme ce capacitatea școlii de a-i cuprinde a sporit de 2,4 ori.

2. În acest context constatăm totuși că la Suhaia, rata absorbției este aproximativ egală în 1872, 55%, cu 1893, 56%, între acești ani existând însă variații importante. După 1879, procentele scad la 46% în 1882, la 42% în 1883 și 1886, în 1889 la 39%, pentru ca după 1890 să crească din nou spre 45%, în 1891, și 56% în anii 1892 și 1893.

3. Susținerea statului pentru alfabetizarea copiilor a fost corespunzătoare posibilităților existente în acea perioadă și s-a reflectat în sporirea localurilor de școală nou înființate, finanțarea împreună cu comunele rurale a unui număr mai mare de învățători, precum și prin asigurarea dotării minimale a școlilor.³³

Până la 1893, ministerul a răspuns adecvat provocărilor produse de sporul demografic, constant, adăugând celor două posturi deja existente, unul la școala de băieți, celălalt la școala de fete, încă unul, cei trei dascăli ai școlii din Suhaia împărțindu-și după 1890 clasele și elevii.

Strădania lui Marin Bunescu care s-a descurcat singur vreme de 7 ani, din 1872 până în 1879, cu cel puțin 73 de elevi în anii de început, dar și cu aproape 100 înaintea demixtării, este absolut remarcabilă. În aceste condiții, aducerea și păstrarea fiecărui copil în școală era un succes și un îndemn la perseverență într-o direcție bună, căci singurul mijloc de a determina mărirea numărului de copii în bănci era ca cei deja instruiți care puteau stârni admirația celorlalți și dorința de a le călca pe urmă, să reprezinte un exemplu.

Marin Bunescu a povestit emoționat istoria mai multor copii care ar fi lăsat de izbeliște vitele la câmp și au venit să învețe. Impresionați de dorința lor de mai bine, părinții au constatat că strădaniile lor nu au fost zadarnice, atunci când la sfârșitul anului și-au găsit odraslele printre premianți.³⁴

Tot pentru a spori numărul știutorilor de carte, el a constituit la Suhaia încă din 1878 școala pentru adulți. Cursurile neremunerate de stat sau comună erau

³³ De la 1878 la 1888, numărul școlilor primare crescuse în România cu 1155 de noi unități dintr-un total pe atunci de 2912 (447 școli de băieți, 252 școli de fete și 2213 școli mixte), 949 de școli aveau localuri bune de zid, 1113 localuri medii, iar 350 era închiriate. În acel moment funcționau în învățământul primar 2952 de cadre didactice, între care 2498 învățători și 454 învățătoare (de remarcat preponderența elementului masculin, invers de cum este în zilele noastre). Peste 70% din personalul didactic era calificat. (N. Adăniloaie, *Istoria...*, p. 179-180, 191-193.)

³⁴ Arhiva M. Bunescu, *Aminiri din dascălie*.

benevole și se adresau acelor săteni care vroiau să învețe citirea și scrierea. În primii ani (1878-1882) se adunau în bănci de regulă iarna, 10-20, parte civili, parte soldați în termen, aceștia din urmă obligați să frecventeze regulat, în caz contrar fiind pedepsiți.³⁵

În aceeași ordine de preocupări, în 1882, Marin Bunescu încerca, împreună cu un prieten, D. Constantinescu, să tipărească o revistă pentru lumea satului, cum altfel numită decât „Lumina”. Din păcate nu s-au păstrat informații nici despre conținutul și nici despre numărul de apariții al acestei publicații.³⁶

Autoritățile locale, mă refer în primul rând la cele județene, s-au arătat mai degrabă indiferente, remarcându-i munca, dar făcând prea puțin pentru a-l ajuta. Cu primarii comunei însă Marin Bunescu s-a aflat aproape tot timpul într-un conflict pe față. În fișa postului acestora se afla stabilirea și încasarea amenzilor școlare, pentru părinții ai căror copii nu frecventau școala, ceea ce nu se întâmpla aproape niciodată, plata servitorului (școlii) și a combustibilului în vreme de iarnă, dar și controlul periodic al activității dascălilor (în situația în care se știe că 85% dintre ei erau analfabeți) și acordarea de eventuale concedii. Ferm atașat crezului său social, susținând țărănimea și având permanent un ideal de echitate, de dreptate și de respect pentru lege, Marin Bunescu constata abătut la sfârșitul vieții că primarii: „sunt persoane fără nicio cultură, fără vreo idee asupra sarcinilor calității lor oficiale (se presupune!), fără pătrunderea intereselor comunei și care privesc școala și pe învățători ca pe o povară asupra bugetelor locale, ca pe o pacoste asupra lui și ca pe o înglobire asupra sătenilor. Condiția ca raporturile între învățător și primar să fie bune, era una singură: ca amândoi să facă parte din același partid politic.” Ori, cum Marin Bunescu avea alte opțiuni, cele social-democrate, e limpede că înregimentarea sa într-unul din cele două partide potente ale timpului era imposibilă, de unde consecințele de rigoare.³⁷

Aflăm cum îi era răsplătită munca tot de la el. Un act de constatare din anul pensionării trece în revistă toate veniturile sale pe durata a aproape 40 de ani de slujbă, din 1872 până în 1911.³⁸

Intrase în învățământ cu un salariu de 30 de lei, apreciat drept complet nesatisfăcător, din moment ce din leul zilnic trebuia să scadă un impozit de 10 bani. Lipsurile de tot felul obligaseră de altfel pe Marin Bunescu să locuiască ani de zile în cancelaria școlii, unde toată averea sa era un pat de scânduri, o masă de brad cu două scaune și un dulăpior, e drept plin cu cărți și reviste. După ce că era mică,

³⁵ M. Bunescu, *Monografia școlii*, p. 10.

³⁶ *Ibidem*, p. 10-11.

³⁷ Arhiva M. Bunescu, *Aminiri din dascălie*. La 1887, inspectorul general în Ministerul Instrucțiunii, Alexandru Vitzu, constata că „în majoritatea comunelor noastre rurale... administrațiunea în mod general este cu desăvârșire necorespunzătoare, toate ordinile și circularele ministrului privitoare la școală sunt nesocotite. Oricât de mare ar fi zelul învățătorilor, el se anihilează față de obstacolele pe care le întâmpină din partea notarilor, primarilor, subprefecților și în unele cazuri chiar a prefecților”. N. Adăniloiaie, *Istoria...*, p. 179.

³⁸ Arhiva M. Bunescu, Articolul “Valoarea muncii intelectuale”.

leafa se plătea trimestrial și se ridica de către beneficiar de la administrația financiară.³⁹

Totuși, până spre 1890, salariul ajunsese spre 90 de lei lunar, la care se adăugau gradațiile (40-50 lei), ceea ce conducea la o suma de 130,50 lei, practic de mai bine de patru ori mai mare decât în primii ani.⁴⁰ Am întrebat în dreapta și în stânga ce se putea face cu banii aceștia la sfârșitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile au mers în aceeași direcție: nu era mult, dar nici puțin, întrucât leul avea înainte de război acoperire în aur.

La sfârșitul anilor preharetieni, Marin Bunescu, care se însurase și avea deja o familie numeroasă (i se născuseră primii zece copii, între care Aurelian în 1882, Constantin în 1883 și Rodica - bunica autorului, în 1891) reușise să își ridice o casă confortabilă la nivelul acelor vremuri și să își crească urmașii, din păcate doar pe cei care supraviețuiseră bolilor vârstelor mici. Deși din motive politice fusese transferat în școli îndepărtate de satul natal, prestigiul său a fost în creștere după 1885, ceea ce a determinat între altele renovarea vechiului local și constituirea acolo a trei săli de clasă pentru cei trei învățători care lucrau împreună.⁴¹

Avea și un dulap cu materiale didactice și patru mese, una în cancelarie, celelalte în clase,⁴² iar în 1894 primise Medalia „Serviciul Credincios”, Clasa I de Aur. Trecute erau și vremurile evocate aici în două amintiri pilduitoare.

Într-una din ele, suntem în mai 1875, învățătorul este surprins de autoritățile județene făcând instrucție cu circa 40 de elevi pe dealul comunei. Copiii-soldați erau îmbrăcați în uniforme de căciulari, cusute în sat și aveau în mâini puști de lemn. Tânărul care îi însoțea le era dascăl la clasă și îi învăța să manipuleze armele, să ochească și să se desfășoare în formații de luptă. Pregătirea premilitară a elevilor evidențiată ca un fapt singular în școlile județului, de subprefectul aflat în inspecție, nu făcea dovada unui exces de zel sau consecința unui caracter autoritar, căruia nu-i ajungeau zidurile clasei. Mult mai aproape de adevăr era că învățătorul înțelegea foarte bine, în mai 1875, contextul politic al momentului. Era întru-totul de acord că independența națională nu va putea fi obținută decât pe cale armată și că datoria sa patriotică era să-i pregătească și pe elevi pentru încercările care vor urma.

O altă întâmplare ni-l arată în dublă ipostază. Zugrav de nevoie în incinta unde urma să deschidă cursurile, a fost confundat de un arendaș al moșiei satului cu un meseriaș oarecare, dar s-a prezentat câteva minute mai târziu în alte haine, vizitatorul încunoștințat de performanțele sale didactice, încredințându-i spre instruire copiii, o fetiță de nouă ani și fratele ei mai mic. Devotamentul pentru școală și satul în care se născuse, dar și prestigiul câștigat la catedră se dovedeau și de data aceasta mai puternice.⁴³

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ M. Bunescu, *Monografia școlii*, p. 8.

⁴² În ultimii ani, prețuirea școlii se exprimase și în materialul didactic oferit de minister în valoare de 600 lei.

⁴³ M. Bunescu, *Ani de dascălie*.

După 25 de ani de slujire devotată a satului și a școlii, Marin Bunescu se convinsese că o reală ameliorare a vieții țăranilor și un progres semnificativ al învățământului rural nu se pot obține decât prin înregimentare politică. Cum în epocă țăranii nu beneficiau de dreptul la vot (toate încercările de a constitui un partid care să-i reprezinte eșuaseră), învățătorului din Suhaia, ferm atașat stângii, nu i-a rămas decât adeziunea la Partidul Social-Democrat care funcționa din anul 1893.

Dar despre militantismul politic al lui Marin Bunescu și istoria ultimilor săi ani de școală va fi vorba într-un articol care va urma.